

LAKATOS FLEISZ KATALIN

Fénykép egy sváb parasztházról

Esszé

A képre véletlenül bukkantam rá, és azóta sem tudok betelni vele. Széles háromszögletű homlokzat: keskeny, egymástól távol ülő ablakai tágas szobákat sejtetnek. Az ablakkeresztkek karakteresek, mint egy gyerekrajzon. A házhoz kert is tartozik, de ez a kert – mint ahogy a sváb kertek általában – nem buja, a természet nem terjeszkedhet, nem nőhet szabadon a maga kedvére. Minden fa, fű, bokor metszett, nyírt, oltott, minden termésre kényszerített.

A partiumi Nagykároly környékén, az egykori – ma már magyarrá vált – sváb falvakban rengeteg hasonló házat látni, nem is a fénykép tipikussága érdekes. Ami fontos, az a kép tükröző ereje. Hogy képként viselkedik. Egyedi, de ez az egyedi nem magától értetődő, hanem személyes viszony a nézővel. Felismerés. Ilyen kép a szerelem is, amikor az egyedi arc csakis attól válik igazán egyedivé, hogy *felismerem*. A felismerés sokszor apró dolgokon múlik, valamilyen összejátszáson, kombináción. De mitől *felismerhető* ez a kép? Talán a kontrasztoktól, amik a kimondás súlyát rakják a képre. Hogy a ház körül ős van, a fényben ott van az aranyos homály, amiről Hamvas is ír az *Aranynapokban*. A tornácra élesen bevág a nap, de a ház többi része nyirkosan sötét. Hiába jólfésült a kert, az ős dekadenciája finoman kikezdi. Attól is különös a kép, hogy a fény- és árnyjátékoknak kitett házban senki sem lakik, holott minden: a nyílegyenes betonjárda, vaskerítés, a rendezettség a lakottság benyomását kelti. A kitakarított konyhában borzongatóbb a hiány, tudjuk ezt a József Attila-verséből (*Ajtót nyitok*). Nincs meg benne a romos házak romantikája, a finoman porló enyészete.

Az enyészet, a romlás amúgy is idegen a sváb-magyar falutól. A családot, ami önmagában is népes, tágabban a falucsalád, a rokonság hálózza be a csoportszellem hatalmi dinamikájával. A házak mindig belakottak, az utcákon hangos

LAKATOS-FLEISZ KATALIN (1978, Nagykároly) tanár, irodalmár. Debrecenben és Finnországban szerzett doktorátust. Krúdy Gyuláról írt könyvet, továbbá tanulmányaival, esszéivel, kritikáival folyamatosan jelen van a hazai és magyarországi folyóiratokban. 2018-tól óraadó a Babeş–Bolyai Tudományegyetem szatmárnémeti kihelyezett tagozatán, emellett a kolozsvári Szabadság napilapnál dolgozik.

köszönések. Ha egy vagy ebből a nagycsaládból, mindened meglehet. Amid nincs, az csak idő és szorgalom kérdése, hogy meglesz. Munka az udvarban, a templom, ahova minden vasárnap menned kell, az utca végében. Eseményekben sem szenvedsz hiányt, elvégre egy családban mindig történik valami. Ha teljes jogú tagja vagy ennek a rendnek, mert beleszülettél, a rend megtart, nem kínoznak megválaszolatlan kérdések, nem vágyódsz ismeretlen helyekre. Mindig ugyanúgy, mint a többiek. Hírned csak a családban lehet. Ergo: vagy valaki, mert családod van.

Vasárnap délutánonként temetőbe menet volt, hogy betért hozzánk egy-két rokon diskurálni, rituálisan rokonságot tartani. Fölény, tartás, aktivitás jött velük, és magányos piszmogásaimból felriadva muszáj volt rájuk figyelni, fellianyozva hallgattam, néztem őket, sütkéreztem világosságukban. Néhányuk – a szerencsésebbek – kitelepültek Németországba. De ott is ugyanúgy éltek, mint itt: autó, ház, összkomfort. Minden a helyén. Megbecsült munkaerőkké váltak. Nekünk, itt maradottnak mindig dobozos üdítőt, sört hoztak, meg sok édességet – nekem sokáig ez volt a Nyugat. A színes papírt, dobozokat megőriztük.

Van olyan is, aki itt él, de nem, vagy csak félig tartozik ide. Aki más, idegen, és ezt a titkot magában kell őriznie. Elég, ha csak egyik szülője nem tartozik ide, *jöttment*, és ezt a jöttmentséget gyerekként – mint egy vállára rakott batyut – mindenhova magával cipeli. Először az ösztöneiben érzi, oktalan riadozásaiban, félelmében, a visszahúzóds keresésében. Abban, hogy a padlás minden homályos zugát ismeri. Szereti a padlásra felhangzó hangokat és a „giblibyuk”-ból meglesett képeket. Később sorssá érik, és abban eszmél magára, hogy nem talál párt a faluban. Legfeljebb ugyanolyan furcsát, jöttmentet, félig idetartozót, akivel idegenséget kettőzve érezheti. Azt hiszi, benne van a hiba. Mert ő egyedül van, a többiek többen. Óvatos lesz. Vigyáz a társadalmi formaságokra. Mert jól kell csinálni. Eközben egyáltalán nincs társadalmi státusa. Az emberek udvariasak vele, de ritkán hívják el bárhova. Rosszul van? – kérdezik. Ekkor furcsa elégtételt érez. Sürgetően érzi, ki kell törnie a faluból, hogy a sok tagadás, nem-én között végre az ént is megtalálja. Megtalálja? Ugyan nem, de számára az *én*, a *személyiség* szavaknak valamilyen szellemi izgalommal teli aurája lesz.

Ha belépünk a szobába, puritán, kimódolt rend fogad, ami már a kényelem rovására megy. A nehéz, sötét komódhoz, szekrényhez, terítőkhoz sok napfény kell. Ennek ellensúlyozása talán a sok színes kegytárgy, a testet öltött szárnyas égi hatalmak? Aligha. Sokkal inkább a mély vallásosság bizonyítéka annak minden feszes áhítatával. Az ágy feletti falon kereszt, Jézus és Mária képe között, akik egyenesen a belépőre nézve kezükkel felnyitott töviskoszorús szívükre mutatnak. Szemközt egy másik képen őrangyal nagy kiter-

jesztett madárszárnyakkal a keskeny pallón egyensúlyozó gyerek mögött. A nehezen kihúzható fiókban házszenelési szentképecskék, imakönyvek, kivágott, rokonokkal csereberélt imák lapulnak.

Nagyon fontosak az ünnepek. Az időt az ünnepek tagolják, közönyös végtelességének emberi arcot adnak. A későn virradó advent rorátéi, a karácsonyi ünnepekör betlehemes-újévköszöntős-házszenelős sürgölődései. Még nincs tavasz, némák a templomok. Csípős húsvéti reggeleken álmosan visszük a hímzett kendővel gondosan letakart fonott kosarat az ételszeneléshez, utána hazaérve büntetlenül lehet, és kell is sokat enni. A hosszú nyári napokon aztán minden felenged, a búcsús (kirkáji) misét már a templomkertben tartják. Sok a vendég, igaz, inkább csak a szomszéd faluból, mégis felszabadulás ez. Mint ahogy az elsőáldozások, bérmálások, úrnapi körmenet virágos-rózsaszirmos forgataga is. Az idősekre is színesebb, tarkább ruhák kerülnek ilyenkor. A transzcendens megélése nem valami szellemi dolog, hanem napi gyakorlat. A hit önmagában, mint a személyben lejátszódó történés, légüres, megfoghatatlan, de praxisként dolgunk van vele. Mint az ősi rítusokban, amikor is a szent dolgokhoz a beavatottnak volt hozzáférése, a közembereknek elég volt csak részt venni a szertartáson. Emberarcú, érzékekre szabott vallásosság. Az idegen – a református – ezt nem tudja, de úgy kell neki, ha már kiűzték a képeket a templomaikból, most nézhetik a kopár falat. Valami távoli

istent tisztelnek, furcsa, dallamtalan zsoltáiraikat nagy átéléssel fűjják. Végző soron a más vallású az más, soha nem tartozhat közénk – kimondásához ugyan indulat kell, de tudata számukra lelki higiénia.

Sokáig úgy éreztem, szellemileg visszahúz ez az életforma, ha a szellemin a keresést, újítást, járatlan utak felfedezését értjük. A különutas a zártságot különösen érzékeli. Ha a különutas történetesen lázadó, akkor kalandor, világutazó, hazardjátékos lesz, vagy liberalista eszmék szószólója válik belőle. Mert érzi, ez a túlságosan biztosra, kiszámíthatóságra, a berendezkedettségre való törekvés valahol megállás félúton. Önmagunk fenntartása, konzerválása – még ha a családban, gyerekekben is – nem lehet igaz. Az észszerűség ellenében másfajta erők is működnek. Az idegen ezt érzi meg az álmodozásban, halálfélelemben, oktalan búskomorságban, szerelemben. Ami arra készíti, hogy munkára összpontosítható életerejét szétforgácsolja, pazarolja.

Gyerekkoromból egyik-másik iskolai osztálytársamhoz járva leginkább a konyhákra emlékszem. Amikor nincs sürgős-forgás, de minden tárgyat mintha épp most tettek volna a helyére. A kitakarított konyhában játszó napfényben, ahogy megcsillan az edényeken, ott a megvalósult rend szellemisége. A tevékenység nyomán azonnal látható változása. Erről nem sokat tudnak a keresők, várakozók, halogatók, álmodozók, a mindent egy lapra feltevők. De eközben az egyes otthonokban forgolódva észrevétlenül magam váltam idegenné. Ahogy az életterek elvesztették szükségszerűségüket, távolba kerültek, *megértendővé, kifejezendővé* változtak. Végző soron *képpé* desztillálódtak. *Idegennek kellett lennem*, hogy az élettérből leszűrt képeket a magam számára megfogalmazzam, kifejezzem.

A megvalósult rend szellemisége: ügyesség, pontosság, lelemény. A lehető legkevesebb alapanyagból a lehető legmegfelelőbbet előállítani. Nem elérhetetlen eszmék megszállottja lenni – ami sokszor belépő a tétlen, elbliccelt életre, hanem minden tudást azonnal praxisra váltani. A sváb ember a homo faber, a tevékeny, mindent azonnal megcsináló, kitaláló ember. Minden sváb család, háztáji gazdaság civilizációt épít kicsiben, amikor is mindennap megküzd az élet közömbös erőivel. És a téglák rakodásában, anyagi kultúra, virágzó kert megteremtésében ott a büszkeség: az ember győztes az élet felett. Hogy adná tehát magát oda az élet önmagában civilizáció- és emberellenes sötét erőinek, pillanatnyi hangulatoknak, szenvedélynek, élvezetnek? Bűn lenne, önmaga, egész valója, elköteleződése ellen. Minden sváb gazdaságban van valami robinsoni, ami az ismeretlen erőket megzabolázza és ismerőssé, kiszámíthatóvá teszi. Módszeresen, fától fáig, mert ami azon túl van, az ismeretlen, sötét rengeteg nem lehet a birtokunk.

Nézem a képet, a házat. Tájház. Múzeum. A belépés ingyenes.